

УДК 101.130.2

ЛУЦИШИН АНДРІЙ,*асистент кафедри філософії**Львівського національного університету імені Івана Франка*

МОВНА ПРОБЛЕМАТИКА В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ: ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

На основі творчості Л. Вітгенштайна, Дж. Остіна і П. Кемпа розглядається філософський сенс переходу від логіко-семантичного аналізу мовного опосередкування людини й реальності до його прагматичних особливостей. Проаналізовано прагматичний вимір взаємозв'язку мови, мислення, комунікативного середовища й соціальної дійсності. Зазначено, що мовленнєва діяльність нерозривно пов'язана із певним культурним, соціальним та історичним контекстом, що творить мережу розмаїтих мовленнєвих ігор. Наголошено, що мовлення є дієвою силою, яка впливає на формування суспільної дійсності певної історичної спільноти.

Ключові слова: мова, мовлення, прагматика, значення, мовні ігри, мовленнєвий акт, локуція, іллокуція, перлокуція, соціальна дійсність.

Постановка проблеми і стан її вивчення.

Одним із основних наслідків розвитку філософії ХХ ст. стала її переорієнтація на мовну репрезентацію реальності. Актуальні філософські проблеми по-новому відкривалися в мовно-мовленнєвій площині досліджень. Мова перестала розглядатись як простий засіб викладу думок чи інструмент пізнання. Навпаки, мову визнано підґрунтям, або комунікативним середовищем, яке тільки й уможлиблює повноцінне життя людини. Згадаємо слова видатного філософа Мартіна Гайдеґгера: "Згідно із старовинною дефініцією ми саме ті істоти, котрі володіють даром мовлення. Однак дар мовлення - це не одна із людських здібностей поряд із багатьма іншими. Дар мовлення вирізняє людину, власне, роблячи її людиною. У цьому сутність її ества" [2, с. 16]. Цей підхід дає можливість проаналізувати події та проблеми, з якими зіштовхнулось сучасне українське суспільство з огляду на взаємозв'язок суспільної дійсності й комунікативного середовища, чинником якого виступають мовно-мовленнєві практики. Тим паче, що мовне питання в українському гуманітарному й політичному дискурсах уже давно стало предметом спекуляцій і провокацій.

Мета статті - розглянути прагматичний підхід до мовної проблематики як такий, що допоможе унаочнити вплив мови на життя суспільства й людини. Зокрема, звернемось до представників аналітичної та лінгвістичної філософії - Людвіга Вітгенштайна й Джона Остіна, погляди яких пов'язані з дослідженням прагматичного аспекту, а також простежимо теоретичні та практичні наслідки запропонованого підходу.

Виклад основного матеріалу. Аналітична філософія стала одним із дослідницьких майданчиків, на якому логічна, лінгвістична й семантична проблематика здобула своє чільне місце серед філософських досліджень сучасності. "Глобальне значення аналітичної філософії можна зрозуміти з того переходу, який вона здійснила - переходу від проблематики картезіанського типу, побудованої довкола певності, до з'ясування смислу мовних виразів. Це справді фундаментальна переміна, тому що на

місце запитання "Що я знаю з певністю?" вона ставить інше: "Що це означає?" [11, с. 444]. Перефразовуючи сказане, можна зазначити, що місце епістемології, позиції якої після Декарта здавались непохитними, зайняла семіологія (у сенсі дослідження мови як знакової системи). Подібну думку знаходимо в Ю. Габермаса: "Зміна парадигми, яку представляє перехід від філософії свідомості до філософії мови, утворює не менш глибокий розрив, аніж розрив з метафізикою. Досі лінгвістичні знаки вважались інструментами та аксесуарами зображень, віднині проміжне царство символічних значень набуває власної вартості. Відношення між мовою і світом або між реченням і станом речей переходять у відношення між суб'єктом й об'єктом. Операції з конструювання світу, які випадали на долю трансцендентальній суб'єктивності, тепер відходять до граматичних структур. Відбудовча праця лінгвістів прийшла на зміну важко контрольованій інтроспекції. Адже правила, за якими сполучаються знаки, утворюються фрази, будуються висловлювання, можна тепер виводити з лінгвістичних конфігурацій, які, так би мовити, являють собою реальності, що їх ми бачимо на власні очі" [5, с. 450-451]. Таким чином, класична філософська опозиція "реальність - свідомість" змінюється опосередкованим співвідношенням "світ - мова - людина", де мова визнається важливою для формування і людського світобачення, і свідомості.

Аналітична філософія в процесі свого розвитку зазнала значних змін, наочно простежити які можна на прикладі спадщини одного з її засновників - Людвіга Вітгенштайна. Його первинною позицією була критика метафізики, яка, на його думку, позбавлена змісту: "Більшість речей, написаних на філософській темі, і більшість філософських питань не хибні, а беззмістовні. Тому ми взагалі не можемо відповідати на такі питання, можемо тільки стверджувати, що вони беззмістовні. Більшість питань і суджень філософії зумовлені тим, що ми не розуміємо логіки своєї мови. (Вони того самого плану, що й питання, чи добро рівнозначне, чи не зовсім рівнозначне красі).

І не дивно, що найглибші проблеми - властиво, зовсім не є проблеми" [3, с. 36]. Такого роду критика дозволила Л. Вітгенштайну розгорнути основну проблему аналітичної філософії - проблему значення. Ми не можемо говорити про достовірність та прозорість метафізичної філософії саме тому, що її положення, як правило, не мають конкретного значення. Тобто слова, якими промовляє метафізика, не відповідають об'єктам реального світу. "Правильний метод філософії був би, власне, такий: не казати нічого, крім того, що можна сказати, тобто крім тез природничих наук, - а отже, крім того, що не має нічого спільного з філософією, а якби потім хтось схотів сказати щось метафізичне, - довести йому, що він певним знакам своїх суджень не надав жодного значення" [3, с. 86].

Л. Вітгенштайн пропонує створити ідеальну мову науки, яка б найповніше відповідала вимогам логічної послідовності та граматичної чіткості, взірцем якої має бути математика. "Загальна схема ідеальної мови, за Вітгенштайном, має такий вигляд: а) основні елементи мови - імена, є простими символами, які безпосередньо відповідають певним об'єктам реальності; б) різноманітні логічні комбінації імен утворюють найпростіші (атомарні) речення, незалежні одне від одного, які далі не розкладаються; в) з атомарних речень за допомогою пропозиційних зв'язок будуються молекулярні речення, які є функціями істинності атомарних речень; г) граматикою ідеальної мови повинна стати логічна граматика, насамперед логічний синтаксис" [2, с. 115].

Тобто значення в такій мові задається передусім співвідношенням мови та реального світу, а мета дослідника - досягти однозначності в судженнях. Але виявилось, що такого роду мова, покликана строго й прозоро описати світ, є надто обмеженою в усіх питаннях, які б стосувались життя конкретної людини. І таку обмеженість передбачав Л. Вітгенштайн: "Ми відчуваємо, що, якби навіть знайшлася відповідь на всі *можливі* наукові питання, наші життєві проблеми ще зовсім не були б порушені" [5, с. 85].

Звідси можемо переосмислити й одну з найвідоміших тез Л. Вітгенштайна, якою він завершує "Логіко-філософський трактат": "Про те, що не можна сказати, треба мовчати" [5, с. 86]. Твердження, яке мало б стати своєрідним виразом класичної метафізиці, стало, радше, виразом для спроб усунути з мови присутність конкретної, живої людини - мовця, без якого будь-яка мова перетворюється, власне, на "мовчання".

Такий висновок можемо порівняти з критикою, здійсненою французьким лінгвістом Клодом Ажежем на адресу структуралізму: "Мовлення майже цілком нехтується в структуралістській традиції, яку цікавить лише мова в собі, так наче ніхто й ніколи нічого не стверджує, не заперечує, не запитує, нікого не кличе й нічого не вигукує; а що ніхто не одержує мовних послань, то ніхто нічого нікому не відповідає, нічого не здійснює, ніяк не реагує. Перевести мову в активний стан мовлення, від якого вона конститутивно невід'ємна, - це пристосувати її систему до відношення взаємної розмови. Тут ідеться про поведінку регуляційної природи, а не про суто оперативну або логічну діяльність, конче треба інтегрувати у визначення мови властивості, що виникають у розмовних ситуаціях. Людина, за своєю природою, істота діалогічна" [1, с. 486].

Наступна фаза розвитку аналітичної філософії пов'язана насамперед із так званним прагматичним

поворотом у теорії значення. Одним із головних теоретиків такого повороту став знову Людвіг Вітгенштайн, який з часом ґрунтовно переосмислив своє бачення мови та її зв'язку із людиною та світом. Так у "Філософських дослідженнях" він "відмовляється від розгляду мови як абстрактної системи знаків, логіко-функціональні зв'язки яких віддзеркалюють структуру реальності. Від логічної схеми мови як такої Л. Вітгенштайн переходить до описання складної картини реального функціонування мови" [2, с. 118-119]. У межах такого підходу Л. Вітгенштайн робить кілька вагомих висновків. Зокрема, він пропонує думку, що наша щоденна мова є нічим іншим, як мовною грою за довільними правилами. Причому кількість мовних ігор, а тобто й різноманітних значень висловлювань є необмеженою: "Скільки є видів речень? Ствердження, питання і наказ? - Є безліч їх, безліч видів уживання всього того, що ми зовемо "знаками", "словами", "реченнями". І ця розмаїтість не є чимось сталим, даним раз і назавжди; виникають, можна сказати, нові типи мови, нові мовні ігри, а інші стають застаріли, і їх забувають. Термін "мовна гра" має тут підкреслити, що мовлення є частиною діяльності, способу життя" [3, с. 101]. Л. Вітгенштайн зазначає, що навіть переживання болю, яке, здавалося б, стосується винятково внутрішнього світу людини, теж здійснюється як акт комунікації посередництвом мовної гри та пов'язане з певним контекстом. А відтак ми не можемо говорити про будь-яку незмінну сутність мови чи якихось її частин: "Замість дати щось спільне всьому, що ми називаємо мовою, я кажу, що взагалі немає чогось одного, спільного для цих явищ, чогось такого, що спонукало б нас застосовувати до всіх цих явищ те саме слово, - зате вони по-різному споріднені між собою. І через цю спорідненість ми називаємо їх усіх "мовами" [3, с. 121].

Л. Вітгенштайн наголошує, що між словами, які ми вживаємо для позначення речей, та самими речами немає безпосереднього зв'язку. Він демонструє, що "слову чи поняттю, яке ми використовуємо в мові, у реальності відповідає величезна множина подібних, але не тотожних між собою явищ, процесів, які містять численні випадки взаємопереходів" [4, с. 169]. Тобто за словами, які ми вживаємо, немає якихось сталих конкретних сутностей.

Позицію Л. Вітгенштайна можемо порівняти із концепцією іншого представника аналітичної філософії, американського логіка Віларда Вен Ормена Квайна. Так, наголошуючи на релятивності онтології, Квайн вказує на необґрунтованість строго референційного підходу до мови, зазначаючи: "Референція - це нонсенс, якщо не співвіднести її із системою координат" [7, с. 465-466]. Іншими словами, поняття, які ми використовуємо, набувають значення лише в певній мовній системі, яка, у свою чергу, співвідноситься передусім не із світом речей, а з іншою мовною системою: "Має сенс лише пояснення того, як теорія об'єктів інтерпретується або реінтерпретується в іншій теорії, і немає сенсу шукати абсолютного пояснення об'єктам тієї чи іншої теорії" [7, с. 467].

У цьому контексті одержуємо важливий висновок, на якому наголошує Л. Вітгенштайн: "Значення слова є способом його вживання в мові" [3, с. 110]. Іншими словами, проблема значення перестає бути проблемою належного узгодження слів із речами чи свідомістю людини, а переходить в площину комунікативної мовленнєвої взаємодії між людьми. Такий підхід веде нас до розгляду мови як живої творчої людської діяльності, яка здійснюється в певному

комунікативному контексті й обумовлює розмаїття сприйняття людиною довколишнього світу. Тобто на передній план виходить прагматичний аспект мови.

Позиція, сформована в пізній творчості Людвіга Вітгенштайна, стала базовою для Оксфордської школи аналітичної філософії, чільним представником якої був Джон Остін. Він, зокрема, вводить до вжитку цілу низку понять, у яких були втілені провідні прагматичні інтенції мовних досліджень. Так, центральним поняттям у концепції британського філософа стає поняття мовленнєвого акту, який можна означити як "цілеспрямовану мовленнєву дію, що здійснюється згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в певному суспільстві" [2, с. 128]. Важливою рисою цілісної мовленнєвої дії є врахування різноманітних чинників та обставин, за яких вона відбувається, що дозволяє залучити це поняття до опису реальних ситуацій вживання мови, та її взаємозв'язку з індивідами, що комунікують.

Дж. Остін робить ґрунтовне розрізнення, яке дозволяє під новим кутом поглянути на базові філософські поняття. Наші мовні висловлювання він розмежовує на "констативи" та "перформативи". До перших - відноситься висловлювання, у яких щось стверджується мовцем стосовно певного стану справ у світі й до яких, відповідно, можна застосовувати оцінку "істина" чи "хиба". Другий тип висловлювань пов'язаний із виконанням мовцем певної дії і звернений, передусім, до іншої людини. "Вони нічого не "описують" та ні про що не "повідомляють", нічого не констатують, не є "істинними" або "хибними"; а також вживання цих висловлювань є частиною вчинків або дій, які у звичайних умовах не є промовлянням про щось. (...) Назвати корабель означає саме вимовити (за відповідних умов): "Називаю цей корабель..." Коли я говорю біля вівтаря: "Так, я згідний", я не повідомляю про своє одруження - я цими ж словами беру участь у здійсненні юридичного акту свого одруження. Як нам означити подібне висловлювання або фразу? Я пропоную назвати його (...) "перформативом". (...) Ця назва, звичайно, походить від "perform" (представляти, здійснювати, виконувати) - дієслова, поєданого із іменником "дія": воно вказує на те, що вимова висловлювання означає виконання дії, і в такому разі не слід думати, що відбувається просте промовляння слів" [9, с. 18].

Це розмежування веде нас до переусвідомлення самого поняття знання. Оскільки знати щось значить не просто стверджувати про щось у світі, а, передусім, брати на себе відповідальність перед іншими людьми за власні твердження та дії, які я ними здійснюю. Знання, таким чином, має перформативний характер, і, що важливіше, воно перстає бути ціннісно та етично нейтральним.

Однак головне значення Остінового тлумачення мови полягає, на нашу думку, в ототожненні мовлення із певного роду діяльністю, якою мовець чинить вплив і яка має реальні наслідки. Так "Остін визначає три чітких рівні дії поза актом мовлення як таким. Він розрізняє акт промовляння чогось, дію, яку мовець здійснює в промові, дію, яку мовець здійснює промовою (курсив мій - А.Л.), і називає їх, відповідно, локутивним, іллокутивним та перлокутивними актами. Іллокутивний акт має успіх, якщо публіка, до якої звертається мовець, розуміє намір мовця. Перлокутивний акт є успішним лише тоді, коли публіка реально виконує запит мовця" [12, с. 7].

Важливість такого висновку можемо простежити, звертаючись до поглядів сучасного данського філософа Пітера Кемпа: "Цілісна ситуація, у якій здійснюється висловлювання і яку Дж. Остін назвав цілісною мовленнєвою дією (total speech act), є водночас локутивною та іллокутивною. Уже вибираючи те, що хочемо сказати, водночас оминаючи речі, які не вважаємо важливими, ми маємо певний вплив на тих, хто читає або чує те, що пишемо чи говоримо. Отже, слово завжди має силу у світі. А це означає, що філософування ніколи не буває тотально нейтральним. Ми, філософи, несемо відповідальність за те, яким чином речі пов'язані зі словами" [8, с. 9]. Головне значення П. Кемп надає третій складовій мовленнєвого акту - перлокутивній дії, оскільки саме її функція дає відповідь на питання про силу й вплив, які має філософія через мову: "Справді, добрий філософ переймається його чи її справою, говорить із натхненням про те, в що він чи вона вірять, і зберігає тверезі міркування навіть у процесі різкої критики. Але ворожа розмова, у якій застосовуються образи і наклеп проти інших, незалежно від того, є вони філософами чи не є, наприклад, серед політиків, зводять аргументи до насильства й перетворюють філософію в засіб еґотичної чи нозистичної зброї. Сьогодні філософія втратила свою невинність; ми не можемо філософувати поза рефлексією на нашу лінгвістичну практику. Потрібно глибоке розуміння перлокутивної дії, щоб ставати свідомішими в тому, яким чином кожна комунікативна ситуація - від найінтимнішої до найбільш політичної сфери - може водночас підбдьорювати і травмувати, стимулювати і притискати інших" [8, с. 10].

Видається, що завдяки тлумаченню П. Кемпа можемо більш чітко осягнути справжнє значення прагматичного аспекту мови. Це тлумачення пропонує евристичний ключ до розв'язання багатьох теоретичних та практичних проблем. Доречно навести висновки, запропоновані данським філософом: "Економічна експлуатація великої частини населення світу його меншою, багатою частиною, є великою проблемою, але не найбільшою. Найбільша проблема полягає в нестачі взаємного визнання між людьми різних культур, різних мовних груп, різних історичних дійсностей, різних рас і різних релігій (...) Ми не досягнемо жодного мирного розв'язання цих проблем [глобальних проблем людства - А.Л.], якщо не навчимося поводитися мирно у своїй мові й мовленні, тобто використовувати мову як інструмент миру, а не зброї" [8, с. 13-14].

Далі спробуємо обґрунтувати запропоновані нами висновки, звертаючись до того комунікативного контексту, що був сформований у радянській Україні в ХХ ст. Так, український дослідник А. Карась переконливо доводить, що формування й упродовження комуністичних принципів в Україні опиралось, передусім, на відповідні їм мову й мовлення. Простежуючи взаємозв'язок соціальності, мислення та мови, він зазначає: "Соціальність, на відміну від світу або буття як такого, не буває нейтральною до людини. Соціальність приходить у світ здійсненням мислення. Мислення тут проявляється не взагалі, не як атрибут буття, а як конкретність свого існування в суспільстві, члени якого пов'язані спільними комунікативними можливостями й потребами. Основу можливостей становить мова, через яку мислення здійснюється, беручи участь в утворенні соціальних практик. Соціальна практика або соціальність нерозривні зі змістом мовлення, оскільки саме через мовленнєві значення, які домінують, та сфор-

мовані ним дискурси й нарративності в ньому поселяється і перебуває метафізика суб'єктивності розуміння та інтерпретації світу й людини. Мисль і слово, здійснювані у мовленні, набувають можливостей перетворюватися на *дій* і ставати *по - дією* соціального життя" [6, с. 238-239]. Відповідно, втілення певної ідеї в соціальній дійсності повинне мати своєю передумовою впровадження системи смислів і значень, вкорінених у комунікативному середовищі завдяки відповідному мовленню: "Значення метафізичної картини світу, обґрунтованої комуністами, повинні були ставати значеннями мовлення й належною йому поведінки - дії" [6, с. 238]. При цьому основний наголос в обґрунтуванні комуністичної ідеї робився на так зване відкриття "об'єктивних законів природи і мислення", незалежних від людини, та знання глибинної сутності людини, до чого постійно посилялися, втілюючи в комунікативне середовище відповідний мовно-мовленнєвий дискурс.

На противагу такому об'єктивістичному підходу, звернемо увагу на погляди Р. Рорті, який критикує прагнення відшукати в мові чи у світі щось вище й незалежне від людини: "Спокуса шукати критерії є різновидом більш загальної спокуси мислити світ або людську самість такими, що вони володіють внутрішньою природою, сутністю. Іншими словами, вона є результатом спокуси віддати перевагу якійсь одній мові перед множиною інших мов, за допомогою яких ми зазвичай описуємо світ або себе. Допоки ми вважаємо, що існують такі відношення, як "відповідність світу" або "вияв справжньої природи самості", якими можуть володіти або не володіти словники - як цілості, ми будемо продовжувати традиційний філософський пошук критерію, який підказав би нам, які ж словники володіють цією жаданою властивістю. Але якби ми могли коли-небудь примиритися із думкою про те, що основна частина реальності байдужа до наших описів і що людська самість створюється не стільки адекватністю чи неадекватністю свого виразу в словнику, скільки через використання словника, тоді б ми, врешті, усвідомили, що ж було істинного в романтичній ідеї істини, яку творять, а не знаходять. У цьому твердженні правильним є саме те, що мови творяться, а не знаходяться і що істина є властивістю лінгвістичних формотворень, пропозицій" [10, с. 25-26].

Опираючись на цей підхід до функції мови, робимо висновок, що істини й критерії, пропаговані марксистською доктриною, були вкорінені не в природі речей чи глибинах людської самості, а в мові, мовленні, дискурсі й відповідній комунікативній спільноті, яка промовляла про реальність крізь призму ідей і символів цієї доктрини. Метафізична ідея комунізму втілювалась, передусім, не через економічні, політичні чи соціальні перетворення, а через формування відповідної мережі сенсів, смислів, знаків та значень. Із цієї точки зору голодомор та перманентні розправи над українською інтелігенцією постають як радикальні засоби руйнування тієї автентичної української комунікативної "семіотичної павутини сенсів і значень", яка була головною перепорою на шляху розгортання комуністичної мовленнєвої дійсності.

У цьому контексті маємо погодитися, що "злам комуністичної соціальності без усунення підставою для неї тенденції мовлення означатиме, у крайньому разі, повернення метафізики розуміння до 1917 р. З нею утримуватимуться можливості соціальної дійсності, ворожої або байдужої до того світу,

у якому перебувають свобода, демократія, реальність громадянських прав, визнання людини та її потреб" [6, с. 240].

Ще один аспект означеної проблеми зв'язку суспільної дійсності й мовлення знаходимо в Р. Рорті: "Важкість, пов'язана з аргументами проти використання звичного й освяченого часом словника, виникає з очікування, що аргументи будуть формулюватися у термінах саме цього словника. Очікується, що вони покажуть, що центральні елементи в цьому словнику "не відповідають своїм власним термінам" або що вони "деконструують самі себе". Але цього ніколи не вдасться показати. Кожен аргумент на користь того, що наше звичне використання звичного терміна є непослідовним, або порожнім, або заплутаним, або непрозорим, або "просто метафоричним", неодмінно буде непереконаливим і спірним. Адже подібне використання терміна відноситься до парадигми цілісного й буквального мовлення. Такі аргументи завжди паразитують на твердженнях про можливість здобути кращий словник або є скороченим виявом цього аргументу" [10, с. 28]. Іншими словами, ми не можемо здійснити належної критики певної мовно-мовленнєвої парадигми (за Рорті - "словника"), послугуючись зразками тлумачень цієї ж парадигми. В українському контексті ця проблема набула вигляду перманентних спроб змінити соціальну дійсність, створену значеннями марксистської теорії, за допомогою "словника" цієї ж теорії. Метафорично цей процес можна зобразити через образ барона Мюнхгаузена, який намагається витягти себе з болота, ухопившись за власне волосся. Натомість Р. Рорті пропонує створювати новий "словник", який зможе витіснити попередній. Для України це може відбуватися, по-перше, через відтворення автентичних знаків та значень, вкорінених в політично й дискурсивно репресованій українській культурній матриці, а по-друге, через залучення базових сенсів західноєвропейського демократичного дискурсу (значень свободи, гідності та прав людини). Саме такий шлях, на нашу думку, дозволить найповніше використати ту колосальну силу слова, про яку говорять провідні філософи ХХ ст.

Висновки

Таким чином, розвиток мовної проблематики в сучасній філософії неминуче призводить до потреб з'ясування прагматичних аспектів мовно-мовленнєвого означування суспільної дійсності. Представники аналітичної й лінгвістичної філософії вказують на нерозривний взаємозв'язок мовно-мовленнєвих практик з суспільним життям людини-мовця на основі здійснення комунікативної діяльності. Така діяльність пов'язана з певними культурними, соціальними та історичними особливостями, поєднаними в єдиному комунікативному контексті, який, зі свого боку, перебуває під впливом певних "мовленнєвих ігор". Особлива роль щодо впливу на конституювання суспільної дійсності належить перлокутивній функції мовленнєвої діяльності. З'ясувати й прояснити цей вплив означає розкрити роль і значення прагматичного аспекту мови. Приклади комунікативного суспільного контексту, сформованого в радянській Україні, дають підстави дослідити реальний вплив мовно-мовленнєвих практик на формування соціальної дійсності. Основою впровадження доктрини комунізму були знаки, символи, сенси, значення, нарративи й тексти, що вкорінюються у свідомості й мисленні через відповідні мовно-мовленнєву практику й комунікативне середовище.

Оновлення української дійсності в сенсі спрямування її на демократичний шлях соціального розвитку й правової захищеності людини неможливе без істотної переорієнтації мовно-мовленнєвих засад комунікації між членами суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажеж К. Діалогічна людина / К. Ажеж // Рюс Жаклін. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки / Рюс Жаклін; [пер. з фр. В. Шовкун]. - К.: Основи, 1998. - 669 с.
2. Бацевич Ф. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень / Ф. Бацевич. - К.: Академія, 2008. - 240 с.
3. Вітгенштайн Людвіг. Tractatus logico-philosophicus + Філософські дослідження / Людвіг Вітгенштайн; [пер. з нім. Є. Попович]. - К.: Основи, 1995. - 311 с.
4. Всемирная энциклопедия: Философия / [глав. ред. А. А. Грицанов]. - М.; Минск, 2001. - 1312 с.
5. Габермас Ю. Від філософії свідомості до філософії мови / Ю. Габермас // Рюс Жаклін. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки / Рюс Жаклін; [пер. з фр. В. Шовкун]. - К.: Основи, 1998. - 669 с.
6. Карась А. Ф. Мовлення і соціальна дійсність: між при-

мумом і свободою / А. Ф. Карась // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Праці історико-філософської секції. Том CCXLIII. - Львів, 2002. - С. 238-239.

7. Квайн В. В. О. Релятивність онтології / В. В. О. Квайн / Рюс Жаклін. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки / Рюс Жаклін; [пер. з фр. В. Шовкун]. - К.: Основи, 1998. - 669 с.
8. Кемп П. Переосмислення філософії як сили слова / П. Кемп // Вісник Львівського університету. - 2008. - Вип. 11. - С. 7-14. - (Серія: філософські науки).
9. Остин Д. Как совершать действия при помощи слов // Остин Д. Избранное / Д. Остин. - М.: Идея-пресс. Дом интеллектуальной книги, 1999. - 332 с.
10. Рорти Р. Случайность, ирония, солидарность / Р. Рорти; [пер. с англ.]. - М.: Русское феноменологическое общество, 1996. - 280 с.
11. Рюс Жаклін. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки / Рюс Жаклін; [пер. з фр. В. Шовкун]. - К.: Основи, 1998. - 669 с.
12. The Blackwell Guide to the Philosophy of Language / [edited by Michael Devitt and Richard Hanley]. - Blackwell Publishing, 2006. - 446 p.

Луцишин Андрей,

ассистент кафедры философии

Львовского национального университета имени Ивана Франка

ЯЗЫКОВАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ: ПРАГМАТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

На основании творчества Л. Витгенштейна, Дж. Остина и П. Кемпа рассмотрен прагматичный подход к языковой проблематике в философии XX ст. Проанализированы взгляды представителей аналитической философии, показана их связь с актуальными философскими исследованиями. Предложено рассматривать язык в качестве деятельности, способной оказывать влияние на формирование социально-культурной действительности. Отмечено, что такой подход может быть плодотворным в решении важных философских проблем.

Ключевые слова: язык, речь, прагматика, значение, языковые игры, речевой акт, локуция, иллюкуция, перлокуция, социальность.

Lutcyshyn Andrii,

assistant of Philosophy Department, Ivan Franko Lviv National University

TLANGUAGE PROBLEMS IN CONTEMPORARY PHILOSOPHY: PRAGMATIC APPROACH

The meaning of pragmatic approach to linguistic problems of the twentieth century Philosophy is considered on a base of work of L. Wittgenstein, John Austin, P. Kemp. It is analyzed the pragmatic dimension of correlation between language, thought, communicative environment and social actuality. We note that a speech action is closely connected with a particular social and historical context what associated with a network of diverse speech games. Speech activity is an effective force that affects the formation of a social validity of a particular communicative community. "Richard Rortey claims that there is no reason to criticize a certain "vocabulary" using the concepts and means of this "vocabulary". According to Ludvig Vingenstein's "Philosophical investigations" the meaning of words is always determined by the context or "language game" where they are used. On the basis of Peter Kemp's researches we claim that language could be an efficient tool to create a peaceful forms of cohabitation of people".

Keywords: language, speech, pragmatics, meaning, Language-game, speech act, locution, illocution, perlocution, sociality

REFERENCES

1. Jacqueline Russe (1998), Progress of Modern Ideas: Panorama of Modern Science, Osnovy, Kyiv, 669 p.
2. Batsevych F. (2008), Philosophy of Language, Academy, Kyiv, 240 p.
3. Wittgenstein Ludwig (1995), Tractatus Logico-Philosophicus + Philosophical Investigations, Osnovy, Kyiv, 311 p.
4. Hrytsanov A. A. (ed.) (2001), World Encyclopedia: Philosophy, Minsk, 1312 p.
5. Habermas J. (1998), From Philosophy of Consciousness to the Philosophy of Language, in Russe Jacqueline, *Progress of Modern Ideas*, Osnovy, Kyiv, 669 p.
6. Karas A. F. (2002), Speech and Social Reality: Between Coercion and Freedom, *Proceedings of Shevchenko Scientific Society. Proceedings of the Historical and Philosophical Sections*, V. CCXLIII, pp. 238-239.
7. Quine Willard Van Orman (1969), Ontological Relativity, in Jacqueline Russe, *Progress of Modern Ideas: Panorama of Modern Science*, Osnovy, Kyiv, 669 p.

8. Kemp P. (2008), Rethinking Philosophy as a Power of the Word, *Visnyk of Lviv University*, Series: Phil. of Science, Issue 11, pp. 7-14.
9. Austin J. L. (1999), *Philosophical Papers*, Idea-Press, Moscow, 332 p.
10. Rorty R. (1996), *Contingency, Irony, Solidarity*, Russian phenomenological Society, Moscow, 280 p.
11. Jacqueline Russe (1998), *Progress of Modern Ideas: Panorama of Modern Science*, Osnovy, Kyiv, 669 p.
12. Michael Devitt, Richard Hanley (ed.) (2006), *The Blackwell Guide to the Philosophy of Language*, Blackwell Publishing, 446 p.

© Луцишин Андрій

Надійшла до редакції 03.06.2013

УДК 141.133:141.1

МОЗГОВИЙ ЛЕОНІД,

кандидат філософських наук, професор, завідувач

кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук

Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ

АНТРОПОМІСТИЧНА ЛІНІЯ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ФІЛОСОФІЇ

У статті розглянуто сутнісні ознаки становлення антропомістичної парадигми у вітчизняному філософському процесі. Встановлено, що антропомістика як психоекзистенційна парадигма містичного світогляду є автентичною складовою української ментальності, елементи антропомістики простежуються на всіх етапах її еволюції та на всіх рівнях її структури (міфопоетика, буденне мислення, філософія). Характерною ознакою містичної лінії українського філософування є домінування екзистенціальних культурних форм над раціоналістичною концептуалістикою.

Ключові слова: антропомістика, парадигма, вітчизняна філософія, психоекзистенціальність, містика, містичний реалізм, ментальність.

Постановка проблеми. Антропомістична лінія в еволюції світогляду українського народу розвивалася в межах розуміння феномена незбагненого у світовому цивілізаційному процесі, який відбувався в тісному єднанні з релігійними переконаннями за допомогою раціонально незбагнених явищ, актів та дій проникнення до сфери трансцендентного. Постмодерна фаза розвитку філософії породила нові епістемологічні моделі, які ставлять під сумнів класичний суб'єкт-об'єктний емпіризм і які в реальному процесі пізнання не протиставляють і розділяють, а руйнують межі для нового вирішення проблеми суб'єктивізації об'єктивного. Людина, яка переживає релігійно-містичний досвід, не стільки володіє свідомістю як частиною індивідуальної картини світу, скільки переживає свідомість як метафізичний бік матеріального світу.

Аналіз останніх досліджень. Можна відзначити плідність наукових розвідок щодо соціально-антропологічних аспектів дослідження ірраціонально-містичної філософії, здійснених сучасними українськими авторами: А. Бичко, П. Гнатенко, А. Колодним, Ю. Шабановою та ін.

У вітчизняній науковій літературі останнім часом фіксуємо спроби парадигмального історико-філософського та філософсько-теоретичного аналізу категоріальної системи містичної філософії та містицизму, однією з яких є дослідження українських учених Л. Конотоп та В. Хромця [7], які доводять необхідність структурного, феноменологічного та інтро-

версивного аналізу філософських аспектів та елементів містицизму.

Мета дослідження полягає в здійсненні історичної реконструкції форм містичного світогляду в історії вітчизняної філософії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контекст епохи Модерну у вимірі філософії означений "гносеологічним поворотом" - замість питання "Що ми знаємо?" формулюється питання "Яким чином ми це знаємо?". Таке фундаментальне зрушення фокусу філософського погляду зумовило "гносеологізацію" підходу до осягнення сутності містики, коли в першу чергу питали про статус "містичного гнозису" в контексті діалектичної кореляції емпіристських та раціоналістичних теорій. Явні аналогії між містицизмом та спекулятивним мисленням спонукали вбачати в першому ознаки протоідеалістичного способу мислення. Так, наприклад, С. Трубецької пише: "Дійсно, містичний ідеалізм дуже часто набував форми певного типу умоглядності, яка, не заперечуючи ані раціонального, ані досвідного пізнання, виглядала спробою обґрунтувати таке пізнання. Насправді, якщо те, що існує в собі самому, визначається як абсолютна самість, то чи не є ця самість джерелом, реальним суб'єктом думки і почуття, конкретним Духом?" [6, с. 689].

Важливою ознакою містицизму є його універсальний характер. Форми містики можна віднайти на всіх рівнях суспільної свідомості, на різних етапах еволюції світогляду. Як наголошує С. Трубецької: